

Manual oljeskyddsplan

**En handbok för att upprätta en
oljeskyddsplan för kommunen**

Innehållsförteckning

1	Bakgrund och syfte	3
2	Läshänvisning	4
3	Oljeskyddsberedskap inom den egna kommunen	4
4	Allmän del	4
4.1	Ansvar	4
4.2	Aktörer	5
4.3	Bekämpning och sanering	9
4.4	Avfall	12
4.5	Hamnar	13
4.6	Ekonomi	14
4.7	Dokumentation	15
4.8	Information	16
4.9	Miljö	16
4.10	Juridik Fel! Bokmärket är inte definierat.	
5	Åtgärdsplan (<i>Kommunspecifik del</i>)	21
5.1	Inledande åtgärder	21
5.2	Organisation	22
5.3	Resurser	24
6	Checklistor	26
7	Utbildning och övningar	26
8	Referenslista och länkar till aktuella hemsidor	27

Bilaga 1. Organisationsplan

Bilaga 2. Resursförteckning

Bilaga 3. Kontaktlista

1 Bakgrund och syfte

Konsekvenserna av ett oljeutsläpp till havs är många; naturmiljön med sitt växt- och djurliv skadas, stränder förorenas och sjöbottnar påverkas negativt. Oljeutsläpp kan också få stora socioekonomiska konsekvenser med effekter på flera funktioner eller näringar, t.ex. dricksvattenförsörjning respektive turism.

Kommunen har en viktig roll vid ett oljeutsläpp och då främst räddningstjänsten som har ansvaret för räddningstjänstinsatsen. Saneringsfasen är inte reglerad i någon lag. Enligt miljöbalken är det verksamhetsutövarens ansvar. Finns ingen skyldig till utsläppet, då kan kommunen ta på sig ansvaret för saneringen. När oljan har hamnat på stranden och läget ej nämnvärt kan förvärras avslutas den kommunala räddningstjänstinsatsen. Räddningsledaren ska då avsluta räddningstjänstinsatsen och lämna över ansvaret till en av kommunen utsedd saneringsledare.

Oljeskyddsplanen är framför allt tänkt att användas under kommunens beredskapsarbete och som ett stöd för kommunens saneringsarbete vid en eventuell olycka till havs som leder till ett oljeutsläpp. Målsättningen med kommunens oljeskyddsberedskap är att ha förmåga att bekämpa den olja som kommer i land från ett utsläpp till havs och för att minimera ekologiska och socioekonomiska följder. Enligt den nationella inriktningen för svensk oljeskyddsberedskap är den dimensionerande mängden olja ca 10 000 ton ⁽¹⁾. Detta är också i första hand vad "Manualen för oljeskyddsplanen avser". En oljeskyddsplan kan dock beskriva kommunens hantering av mindre oljepåslag också liksom att den kan vara ett hjälpmedel vid andra typer av olje- och kemikalieutsläpp på land. Med kemikalier avses oljeliknande kemikalier som är sanerbara och uppträder i naturen på motsvarande sätt som olja. Ett utsläpp av vattenlösliga kemiska ämnen, exempelvis många bekämpningsmedel, kan alltså inte hanteras med användande av enbart oljeskyddsplanen.

Kommunen har ingen skyldighet att upprätta ett handlingsprogram för sanering efter ett oljepåslag, dvs. en oljeskyddsplan. Men en god beredskap med i förväg fastställda rutiner för organisation, ansvar, åtgärder för både räddningsinsats och saneringsfas mm, ökar möjligheten för en lyckad insats som blir effektiv både vad det gäller resursanvändning och kostnader.

Syftet med en Manual för oljeskyddsplan är att underlätta för kommunerna/länen i deras arbete att ta fram en oljeskyddsplan. Det kan vara lämpligt att ha en plan för räddningstjänstinsatsen och den efterföljande saneringen. Manualen ger därför förslag på struktur och innehåll som sedan kan modifieras efter den egna kommunens förhållanden och enligt vad som kommunen och andra berörda anser att oljeskyddsplanen ska innehålla. Det är viktigt att planen är väl förankrad inom organisationen för att den ska uppfylla sitt syfte.

Pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾ bör finnas tillgänglig hos kommunen som ett komplement till oljeskyddsplanen. Den är utgiven av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och innehållet finns att hämta på MSB:s hemsida ⁽³⁾. I pärmen finns mer detaljerad information om t.ex. hur frivilliga deltagare i oljeskyddsinsatsen ska hanteras. Informationen kan vara till nytta både vid upprättandet av en oljeskyddsplan och om det inträffar ett oljeutsläpp till havs.

På MSB:s hemsida ⁽³⁾ har myndigheten lagt ut ett urval av oljeskyddsplaner från olika kommuner. Dessa kan med fördel användas tillsammans med denna manual som inspiration i arbetet med att ta fram en oljeskyddsplan.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap benämns i rapporten fortsättningsvis som MSB.

2 Lëshänvisning

Manualen är uppbyggd så att den första delen behandlar generella aspekter av det nationella oljeskyddet. Här beskrivs ansvarsförhållanden och juridik samt strategier för sanerings- och hanteringsarbete. Även vikten av dokumentation och vilka ersättningsmöjligheter som finns skildras här. Materialet kan ses som giltigt för alla kommuner i Sverige och textförslaget kan därför i princip användas i oförändrad form.

Information som är kommunspecifik och som MSB föreslår ska läggas in i detta kapitel är markerad med fet text. Fakta som knyter an till texten är kursiv.

Viktig sammanfattande information är placerad i textutor.

Den senare delen av manualen, är benämnd "Åtgärdsplan". Åtgärdsplanen beskriver det operativa tillvägagångssättet vid en olycka och ska innehålla information som gäller för den enskilda kommunen.

Även här gäller att avsnitt där ny information bör läggas in är skriven med fet text medan fakta/information är skriven med kursiv text.

I åtgärdsplanen ges förslag på uppgifter som kommunen bör ta fram i samband med upprättandet av sin oljeskyddsplan.

3 Oljeskyddsberedskap inom den egna kommunen

Här föreslås att det införs en kort beskrivning av oljeskyddsberedskapen inom den egna kommunen och dess organisation.

Här föreslås också att kommunen beskriver vilken förvaltning som har ansvar för att oljeskyddsberedskapen hålls aktuell samt ansvarar för revidering och översyn av oljeskyddsplanen samt hur ofta det ska genomföras.

Det är också viktigt att veta vem som ansvarar för uppdatering av t.ex. kontaktlistor (hänvisning till bilagor) som ofta kräver en tätare uppdatering än oljeskyddsplanen som helhet.

Här kan också nämnas vart pärmen "Kommunalt oljeskydd" förvaras.

4 Allmän del

4.1 Ansvar

Vid en oljeskyddsolycka fördelas ansvaret mellan flera olika myndigheter på central, regional och lokal nivå (figur 1). För att en oljeskyddsinsats ska bli framgångsrik krävs ett gott samarbete mellan olika aktörer.

Figur 1. Aktörer och dess ansvar i olika skeden. Tidsmässigt kan de olika aktörernas arbete pågå samtidigt beroende på omständigheterna kring utsläppet och dess påföljder. LSO Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.

Kustbevakningen är den myndighet som först är på plats när ett oljeutsläpp ute till havs sker och som har ansvaret för att minska konsekvenserna av olyckan. Första prioritet är därför att minimera utsläppet och bekämpa oljan ute till havs. Olja som hotar stränder hanteras normalt av den kommunala räddningstjänsten.

I följande avsnitt presenteras faserna i kommunens oljeskyddsarbete och sedan några av de viktigaste aktörerna som ingår eller kan ingå i den nationella oljeskyddsberedskapen.

4.2 Aktörer

4.2.1 Kommunal räddningstjänst

Kommunen ska enligt Lag (2003:778) om skydd mot olyckor svara för räddningstjänsten inom sitt område. Den kommunala räddningstjänsten är skyldig att ingripa om följande fyra kriterier samtidigt är uppfyllda: behov av ett snabbt ingripande, det hotade intressets vikt, kostnaderna för insatsen, omständigheterna i övrigt. Olja som hotar att nå stränder betraktas normalt som skäl för räddningstjänst. Om oljan redan nått stranden och skadan inte kan förvärras är insatsen en fråga om sanering. Saneringsfasen är inte reglerad i någon lag. Enligt miljöbalken är det verksamhetsutövarens ansvar.

Räddningstjänst

Den första fasen av bekämpningsarbetet vid ett oljeutsläpp är normal kommunal räddningstjänstinsats och genomförs för att förhindra och begränsa skador. Fasen är inriktad på tre delar:

- Förhindra att oljan når stränder
- Skadeavhjälpande åtgärder gällande olja
- Beredskap för andra räddningstjänstinsatser i kommunen

Räddningstjänst definieras enligt följande:

”Akut omedelbar åtgärd för att förhindra skador på liv, egendom och miljö. Åtgärd kan utgöras av inlänsning, strandskyddsdukar, upptagning mm. Insatsen beslutas och följs upp av räddningsledaren”

Räddningstjänsten ansvarar för bekämpning i strandzonen och i hamnar. Juridiskt sett går gränsen mellan Kustbevakningens ansvarsområde (statligt vatten) och kommunens vid strandlinjen, men i praktiken sker ett samarbete mellan statlig och kommunal räddningstjänst i strandzonen. Hänsyn tas till vilka praktiska förutsättningar respektive part har. Kustbevakningen och kommunen bör samverka i planeringen. Hamnar är kommunalt ansvar.

Om kommunen har hamnar inom sitt geografiska ansvarsområde är det lämpligt att infoga en karta där gränserna för det kommunala ansvaret för hamnen framgår.

4.2.2 Kommunen

Sanering

Här föreslås att kommunen skriver in eventuellt utsedd saneringsledare alternativt vilken förvaltning eller grupp som har ansvar för att en saneringsledare utses. Saneringsledaren kan vara någon från den kommunala förvaltningen, eller en upphandlad tjänst från ett privat saneringsföretag.

Sanering kan definieras enligt följande:

”Olja får enbart finnas i begränsad omfattning på land och i vatten (enstaka klumpar). De uppkomna skadorna på egendom och miljö ska inte kunna förvärras på kort sikt när sanering avslutats. Sanering där skadat område återställs så långt det är realistiskt möjligt till de förhållanden som fanns före olyckan”. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen eller någon annan utsedd förvaltning avgör om sanerings ska ske och när saneringen kan anses vara avslutad.”

4.2.3 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

MSB:s uppgift är att utveckla och stödja samhällets förmåga att hantera olyckor och kriser. Vi bidrar till att samhället förebygger händelser och att vi är beredda när det inträffar. Myndigheten ska ha förmågan att bistå med stödresurser i samband med allvarliga olyckor och kriser samt stödja samordningen av berörda myndigheters åtgärder vid en kris. Vid behov bistår MSB med materiel och personal, från de fem nationella oljeskyddsförråden.

MSB:s mobila nationella oljeskyddsförråd fungerar som förstärkningsresurs för räddningstjänstinsats och sanering. Materielen rekvireras av den kommunala räddningstjänst- eller saneringsledaren. **Det närmaste oljeskyddsförrådet för kommunen kan nämnas här.**

MSB har fem stycken nationella mobila oljeskyddsförråd som kan bistå kommunen vid ett oljeutsläpp. Oljeskyddsförråden ska stödja den kommun som drabbats av utsläpp av olja vid strandkanten i statliga vatten. Stödet består av materiella och personella resurser.

Förråden finns belägna i Umeå, Botkyrka söder om Stockholm, Karlskrona, Vänersborg och på Gotland. Mer information om oljeskyddsförråden, vilka resurser de fogar över och kontaktuppgifter finns i pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾ och på MSB:s hemsida ⁽³⁾.

Enligt 7 kap. 2§ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor, har kommunen rätt till viss ersättning av staten för de kostnader som kommunen drabbas av i samband med oljeutsläpp eller andra skadliga ämnen och de efterföljande saneringsåtgärderna. MSB prövar sådana ersättningsfrågor enligt 7 kap. 3 § Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor. (se även avsnitt 4.6.1).

4.2.4 Kustbevakningen

Kustbevakningen ansvarar för miljöräddningstjänst till havs. Kustbevakningen ansvarar också under insats för brottsutredning av olyckor ute till havs. De har tillgång till Seatrack Web för att prognostisera oljans fortsatta spridning och samråder med kommunen om vilka områden som i första hand ska skyddas från oljeutsläpp. Kommunen bör ha en beredskap för att kunna ta emot den olja som Kustbevakningen samlar in till havs. Vid bekämpning av olja i strandzonen samverkar den kommunala räddningstjänsten och Kustbevakningen.

4.2.5 Havs- och vattenmyndigheten

Hav- och Vattenmyndigheten har det övergripande ansvaret för bedömningar av miljöpåverkan orsakade av olje- och kemikalieolyckor till havs och inlandsvatten. Ansvaret för de operativa insatserna vid akuta olyckor åligger andra myndigheter. Det innebär att verket ska hålla sig informerat om händelseutvecklingen vid olyckor och ha beredskap för samarbete med operativt ansvariga organ.

Hav- och Vattenmyndigheten sköter dessa åtaganden genom upphandling av en konsulttjänst rörande expertstöd för att bedöma miljöeffekter samt sanering av olja och oljeliknande kemikalier till havs och i inlandsvatten (se avsnitt 4.2.6).

4.2.6 Havs- och Vattenmyndighetens oljejour

Naturvårdsverkets ansvarsområde är att bidra med bedömningar av hur oljeutsläppet eller olyckan påverkar miljön. Havs- och Vattenmyndigheten ska också bidra med kunskap om lämpliga miljöskyddsåtgärder. Det gör Havs- och vattenmyndigheten genom sin oljejour, som är en upphandlad konsulttjänst.

Havs- och Vattenmyndighetens oljejour består av experter med kunskap om miljöeffekter av olje- och kemikalieutsläpp samt kunskap om förebyggande arbete och skyddsåtgärder vid bekämpning och sanering av olja och kemikalier. Oljejouren ger kostnadsfri rådgivning och information åt räddningstjänst, länsstyrelser och kommunernas miljö- och hälsoskyddskontor vid utsläpp av olja och kemikalier. Vid större oljeutsläpp i Sverige kan oljejouren bistå med rådgivning på plats. Oljejouren kan även ge rådgivning i samband med planering och uppföljning av effekterna efter ett utsläpp av olja, men dessa kostnader kan behövas täckas av den part som efterfrågar kompetensen.

Aktuell länk till tjänsten fås via Havs- och Vattenmyndighetens hemsida ⁽⁴⁾.

4.2.7 Länsstyrelsen

Länsstyrelsen kan stödja kommunerna med underlag för beslut och prioritering rörande kustavsnitt och områden mot bakgrund av en olycka till havs. Underlaget

kan omfatta t.ex. miljöatlas ⁽⁵⁾ eller annan geografisk information, rapporter eller samverkan med sakkunniga inom länsstyrelsens ordinarie verksamhetsområde.

Länsstyrelsen kan vid omfattande kommunala räddningsinsatser överta ansvaret för den kommunala räddningstjänsten inom en eller flera kommuner. Kap. 4 §33 Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor.

Om räddningsinsatserna även omfattar statlig räddningstjänst ska länsstyrelsen svara för att insatserna samordnas. Kap. 4 §33 Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor.

Berör en räddningsinsats mer än en kommuns område, skall länsstyrelsen eller länsstyrelserna bestämma vem som skall leda insatsen, om inte räddningsledarna från de berörda kommunerna själva bestämt det. I kap. 3 §16. Lag (2003:78) om skydd mot olyckor

4.2.8 Transportstyrelsen

Transportstyrelsen kan även kartlägga vilka hamnar i länet som kan användas som nödhamnar respektive mottagningsplatser för olja som uppsamlats till havs av kustbevakningen.

4.7.9 Försvarmakten

Försvarmakten kan bistå med materiel, personalresurser samt goda möjligheter till matförsörjning i fält. Under en räddningstjänstinsats kan en räddningsledare, enligt Lag (2003:778) om skydd mot vid olyckor, ta alla samhällets resurser i anspråk för att agera i ett katastrofläge. Detta gäller även för militära förstärkningsresurser. Försvarmaktens militära insatschef (MIC) arbetar då mot räddningsledaren. I saneringsfasen av ett oljeutsläpp går det även att upphandla vissa militära förstärkningsresurser. Detta ska göras i överensstämmelse med lagstiftning om offentlig upphandling (LoU). Vid direkt begäran om Försvarmaktens stöd vid insats kontaktas Högkvarteret och Vakhavande befäl på Armétaktiska staben (VB ATS).

4.2.10 Polisen

En åtalsanmälan ska alltid göras till polisen vid utsläpp av olja. Polisen ansvarar tillsammans med Trafikverket för avspärrning av vägnät och drabbade kuststräckor. Avspärrning kan endast ske vid en räddningstjänstinsats, ej vid saneringsinsats.

4.2.11 Trafikverket

Trafikverket kan bland annat bistå med resurser inom logistik och avfallshantering samt kan ansvara för avspärrning av vägnätet i samverkan med polisen. Avspärrning kan endast ske vid en räddningstjänstinsats, ej vid saneringsinsats.

4.2.12 Expertstöd

Inom kommunen kan finnas lokal expertis gällande områden som ska beaktas under en oljeskyddsinsats, såsom kunskap om lokal ekologi, geologi och kulturgeografi.

SMHI kan ge väderprognoser och kan vara behjälplig med spridningsprognoser med stöd av Seatrack Web. För att få tillgång till spridningsprognos av oljeutsläppet, kan Kustbevakningens VT kontaktas.

Särskilda funktioner i oljeskyddsorganisationen kan komma att kräva bemanning av personer med särskild kompetens inom områden som t.ex. logistik, geografiska informationssystem (GIS) och WIS, som är ett nationellt webbaserat informations-

system framtaget för att underlätta informationsdelning mellan aktörerna i det svenska krishanteringssystemet före, under och efter en kris. (se www.msb.se/wis)

4.2.13 Frivilliga

Insatser från frivilliga kan vara en resurs i samband med en oljesanering. Detta kräver dock att insatserna kanaliseras via en befintlig organisation, t.ex. stugföreningar eller båtklubbar. Frivilliginsatserna måste också ha en viss varaktighet. Kortvariga insatser av oorganiserade frivilliga har erfarenhetsmässigt visat sig vara ineffektiva. Alla frivilliga som ska delta i det operativa saneringsarbetet ska ha avtal, försäkring och utbildning. Utbildning ges av räddningstjänsten eller av den ansvariga saneringsledaren.

Hos organisationerna Katastrofhjälp för fåglar och vilt (KFV) och Svenska blå stjärnan finns möjlighet till stöd och hjälp för omhändertagande och tvättning av oljeskadade djur (se även avsnitt 4.9.3).

Sjöräddningssällskapet (SSRS) är en väletablerad ideell förening vars främsta uppgift är att rädda människor i sjönöd. De är också utbildade i hur man begränsas t.ex. olja i olika miljöer och situationer vilket gör att de aktivt kan delta i en oljeskyddsinsats. De har också vissa resurser att tillgå i form av mindre fartyg och båtar. SSRS består av frivilliga sjöräddare som kan larmas dygnet runt. SSRS kan vara Kustbevakningen till hjälp med bekämpning av olja till havs. SSRS använder sk sjösläp som snabbt lägger ut länsor.

Läs mer om hantering av frivilliga i pärmen, "Kommunens oljeskydd" ⁽²⁾.

4.3 Bekämpning och sanering

Det finns flera olika typer av saneringsmetoder som kan tillämpas vid ett oljeutsläpp. Val av saneringsmetod är beroende av strandtyp, typ och mängd av olja, väderförhållanden samt tillgänglighet till och från skadeplatsen. Generellt gäller att ju tidigare och mer kraftfullt man kan sätta in insatser mot ett oljeutsläpp, desto större är chansen att bekämpningen blir framgångsrik.

4.3.1 Metoder till havs

Till havs är det viktigt att så fort så möjligt förhindra och begränsa utsläppets omfattning ombord på fartyget genom att läktra olja till annat fartyg eller genom att täta läckande tankar. För att begränsa spridningen används länsor och oljeupptagare för att undvika att oljan sprids och förs in på land.

Möjligheterna att framgångsrikt bekämpa ett oljeutsläpp till havs beror till största delen på vilka fysikaliska och kemiska egenskaper oljan har samt hur snabbt bekämpningsinsatsen påbörjas och resurser byggs upp. Tillgång till lämplig utrustning och metoder, personalens utbildning och träning samt väderförhållandena på platsen är också avgörande faktorer.

4.3.2 Metoder i strandzonen

Åtgärder för att förhindra att oljan når stränderna kan olika typer av insatser användas (räddningstjänstinsats):

1. Styra oljan med hjälp av länsor till mindre känsliga områden.
2. Lägga ut strandskyddsdukar på stränderna för att minimera skador på känsliga områden.

När väl oljan har nått stränderna kan man använda olika metoder. Nedan följer förslag på några typer av metoder för att sanera olja på stränder:

1. Vid strandtvättning (stenar och klippor) används vatten av olika temperatur för flodning eller hög- eller lågtrycksspolning. Rengöring kan även ske genom blästring med sand.
2. Vid mekanisk upptagning kan oljan tas upp i det förorenade området med hjälp av manuella eller maskinella metoder. Manuell upptagning sker med handverktyg, medan maskinell upptagning görs med hjälp av bl a vakuumsugar. På sandstränder kan strandrengörare, frontlastare och liknande utrustning användas.
3. Påskyndad biologisk nedbrytning innebär en tillsatts av näringsämnen för att stimulera tillväxten hos de mikroorganismer som bryter ner oljan på naturlig väg.
4. Naturlig återhämtning kan tillämpas om området är svårtillgängligt eller vanliga saneringsmetoder är störande eller direkt skadliga. I vissa fall är det bäst att lämna oljan orörd för att lösas upp och brytas ner på naturlig väg.

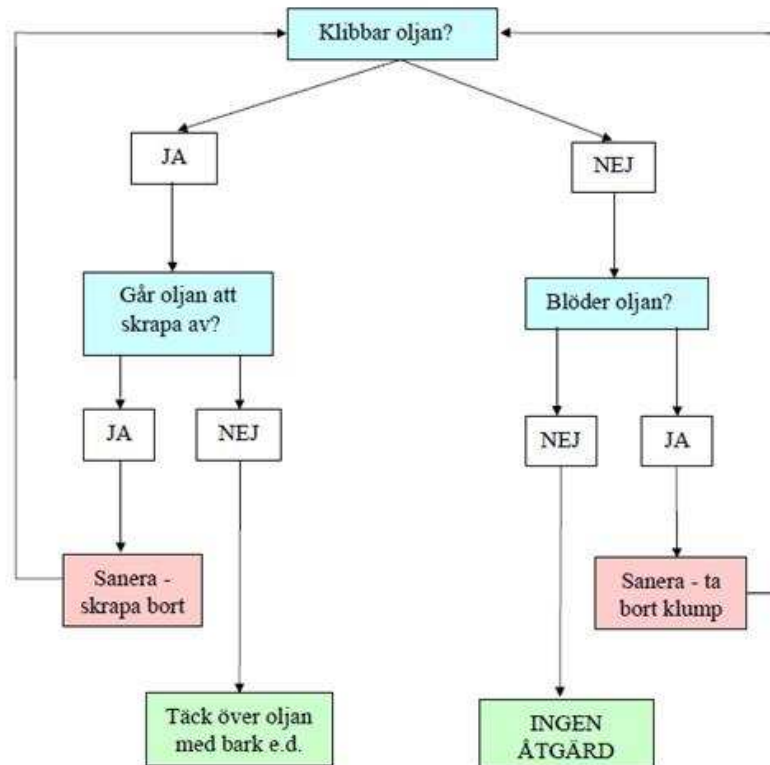
I pärmen "Kommunens oljeskydd" finns en *Saneringsmanual för olja på svenska stränder* som beskriver lämpligast saneringsmetod beroende på typ av olja, årstid och strandtyp. "Kommunens oljeskydd" och saneringsmanual kan laddas ner från MSB:s hemsida, www.msb.se.

4.3.3 Saneringsavslut

Beslut om lämplig slutpunkt för sanering är svår och omdebatterad och många diskussioner har kretsat kring frågan "Hur rent är rent?". Sanering av olje- och kemikalieutsläpp utförs idag huvudsakligen på grund av socio-ekonomiska aspekter och inte med hänsyn till miljö. Ur ett miljöperspektiv kan en viss mängd olja lämnas kvar på stranden. Naturen får själv ta hand om de oljerester som lämnats kvar och med andra ord genomgå en naturlig återhämtning.

I MSB:s saneringsmanual ⁽⁶⁾ som ingår i pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾ rekommenderas lämpliga slutpunkter för sanering utifrån olika strandtyper. Rekommendationerna kan vara till stöd när det ska tas beslut om att avsluta saneringen.

Beslutsvägar för att avgöra när saneringen bör avslutas visas i figur 2.

Figur 2.

Schematisk bild över beslutsvägar när saneringen bör avslutas ⁽⁷⁾.

Det finns enkla och snabba metoder som ska kunna användas i fält under pågående saneringsinsats ⁽⁷⁾. De parametrar som bäst beskriver oljans miljöpåverkan efter en sanering är "klibbighet", "blödning" och "avskrapbarhet". Med klibbighet avses om ett föremål (t.ex. en fågel) kommer i kontakt med oljan och blir smutsigt. "Skrapa av" är en mängdmetod, som visar på om olja skavs av vid kontakt eller inte. "Blödning" visar på om oljan "blöder", dvs. om klibbig olja tränger fram ur torkad olja vid ökad temperatur.

Klibbighetstestet utförs med ett tryck om 0,1 kg/cm² (motsvarar trycket från en större fågel t.ex. svan) och klibbigheten avläses på en duk av teflon. Avskrapbarhet testas med en skrapa med avrundad bas och blödning testas genom upphettning.

4.3.4 Hälsoskydd och arbetsmiljö

Vid ett oljeutsläpp och under efterföljande sanering är det viktigt att de som arbetar med oljan har kunskap om den hälsopåverkan oljan kan medföra ⁽⁸⁾. Under räddningstjänstinsats/saneringsinsats har en arbetsledare ett samordnande arbetsmiljöansvar för personalen. Detta inkluderar även frivilliga som arbetar med saneringen. Riktlinjer för arbetsmiljö och skyddsåtgärder ska sammanställas, utifrån riskanalys, med krav på skyddsutrustning och fysisk hälsostatus hos saneringspersonal. De som arbetar under saneringsinsatsen måste ha tillgång till mat och dryck, plats för vila samt tillgång till tvätt och rengöring av kläder.

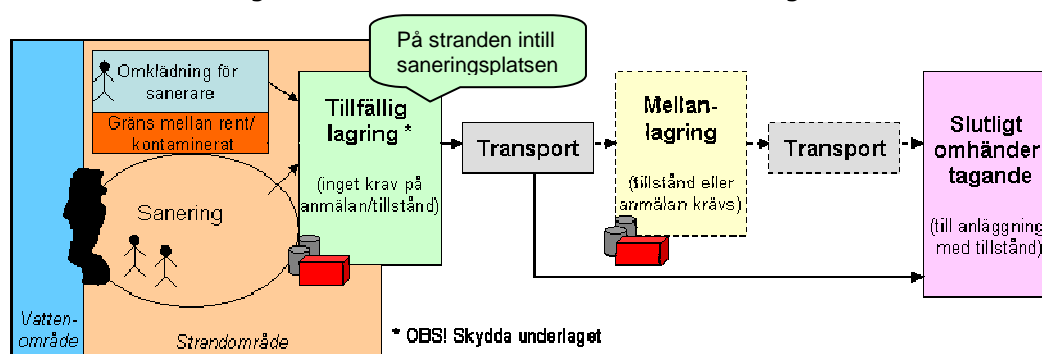
Olja innehåller hälsovådliga ämnen såsom t.ex. polycykliska aromatiska kolväten (PAH:er) och tungmetaller. Olja kan även innehålla lättare organiska ämnen som vid varmare förhållanden kan ge upphov till lukt, irritation etc. Möjlig exponering är via andningsvägar, mag- tarmkanalen eller upptag via huden. De hälsoeffekter som är dokumenterade från större internationella saneringsinsatser är främst huvudvärk, irritation i hals, hudirritation och irriterade ögon. Ämnena kan också vara cancerogena vilket gör att direktkontakt med oljan ska undvikas.

Förutom hälsorisker orsakade av oljan, kan saneringsarbetet vara tungt och utföras i miljöer som innebär stora risker för olycksfall, exempelvis hala klippor, varierande väderlek och tunga lyft.

4.4 Avfall

När oljan nått land och saneringen påbörjas kommer stora mängder avfall att bildas. En schematisk bild över avfallshanteringen vid sanering visas i figur 3. Avfall med olja klassas som "farligt avfall".

Det är viktigt att hanteringen utförs på ett sådant sätt att det inte sker en sekundär kontaminering. Det är också en fördel att använda redan etablerade entreprenörer inom kommunen. Dels för att de är vana vid att handskas med avfall och dels att de har lagligt tillstånd att hantera farligt avfall. För att ytterligare underlätta hanteringen bör arbetet ske med få mellanhänder och med enkel logistik. Dessutom bör oorganiserade initiativ från allmänheten begränsas.

Figur 3. Schematisk bild över hantering av oljeavfall vid sanering i strandzonen.

Mer information finns i en rapport från MSB om avfallshantering vid oljeolyckor⁽⁹⁾.

4.4.1 På plats

Det finns inga krav på anmälan eller tillstånd för att lagra det oljeblandade avfallet vid saneringsområdet, eftersom det är en tillfällig lagring¹. För att förhindra spridning av föroreningar till intilliggande områden bör man redan i detta skede tänka på att lagra avfallet i täta containrar eller på tätt underlag. Lagring direkt på mark ska undvikas. För att underlätta hela hanteringsprocessen bör avfallet sorteras redan från början. Sekundär kontaminering ska undvikas. Rengöring av containers och kontaminerad utrustning ska om möjligt ske på annan plats där förorenat vatten kan omhändertas på ett miljömässigt bra sätt.

4.4.2 På väg

För transport av farligt avfall krävs tillstånd enligt 26§ Avfallsförordningen (2001:1063) i miljöbalken. Länsstyrelsen har fullmakt att bevilja dessa tillstånd. Den som lämnar över avfallet har en skyldighet att kontrollera att transportören har tillstånd att hantera farligt avfall. Det samma gäller när transportören ska överlämna avfallet till mottagaren.

¹ Tillfällig lagring ska inte förväxlas med "mellanlagring av farligt avfall" som är ett begrepp i miljöbalken kopplat till vissa krav enligt lagstiftningen (se avsnitt 4.4.3).

4.4.3 Mellanlagring

Avfall från både Kustbevakningen och kommunen måste kunna samlas upp och transporteras till anläggningar som kan behandla eller deponera oljeavfallet. För bekämpning och sanering vid stora oljeolyckor är det en avgörande förutsättning att ha väl planerade mellanlagringsplatser, där oljan kan lagras innan den transporteras till slutstation för behandling eller deponering. Om lagringen sker på annan plats än vid saneringsområdet är det en fråga om mellanlagring av farligt avfall, vilket är anmälnings- eller tillståndspliktigt enligt 9 kap. miljöbalken (1998:808). Vid anmälningsplikt måste anmälan lämnas in i god tid innan mellanlagringen inleds. Om tillstånd erfordras måste en ansökan göras innan verksamheten påbörjats.

4.4.4 Slutstation

Här bör lokala anläggningar för omhändertagande av avfall nämnas alternativt hänvisa till avsnitt med relevant text.

Vid ett större oljepåslag finns risken att kvoten för mellanlagring på kommunens egen avfallsanläggning kommer att fyllas. Det krävs därför ett samarbete med regionala anläggningar lämpliga för omhändertagande av avfall.

4.4.5 Döda djur

Oljenedsmetade djur ska samlas in och föras bort så att inte oljan sprider sig vidare i naturen. Döda fåglar klassas som riskavfall.

För att förbättra kunskapen om oljeskadad fågel kan data insamlas om antal, art, ålder osv. Forskare kan även vara intresserade av att obducera djuren för få mer information om oljans påverkan. Detta sker i nuläget inte rutinmässigt.

Vissa sällsynta djur och fåglar räknas som statens vilt t ex örnar, skärfläcka, sällsynta doppingar, salskrake, utter och valar (tumlare). När dessa påträffas döda ska polisen underrättas och djuren, etiketteras, packas och sändas till Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm.

4.5 Hamnar

Hamnar kan vara en resurs för upptagning och omlastning av förorenat material. Tillgängligheten till hamnen och kvaliteten på infrastrukturen är då en avgörande faktor för att lastbilar ska ha möjlighet att hämta materialet för transport vidare till mellanlagringsstation.

Det är i många fall önskvärt att spärra av hamnar som riskerar att påverkas av oljebältet för att undvika att oljan tränger in och förorenar hamnområdet. Hamnarnas uppbyggnad gör dem ofta svårsanerade och de båtar som befinner sig där riskerar att bli nedsmutsade. Här görs en avvägning mellan att undvika nedsmutsning och en eventuell konflikt med de ägare som vill nyttja sina fartyg eller båtar trots avspärrningar.

4.5.1 Nödhamn för haverist

Transportstyrelsen får i enlighet med kap. 7, 5 § Lag (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg, ta beslut i likhet med ovanstående. Beslut får i enlighet med 7 kap. 3§ Förordning (1980:789) om åtgärder mot förorening från fartyg, meddelas av Kustbevakningen, om Transportstyrelsens beslut inte kan avvaktas.

Förslag på lämpliga nödhamnar inom kommunens geografiska område kan ges här.

Kommunen kan utse möjliga nödhamnar i förväg men eftersom varje olycka har olika förutsättningar måste bedömningen av lämplig nödhamn vara flexibel. Olyckstyp, årstid, vind och strömmar kan påverka lämpligheten som nödhamn. Om nödhamnar föreslås i oljeskyddsplanen bör hamnens läge beskrivas med avseende på från vilka vindar hamnen är skyddad samt vilket djupgående hamnen innehar.

4.5.2 Offervik

Offervik är en plats som kan utses av kommunen. Syftet är att Kustbevakningen ska kunna sätta ett nödställt fartyg på grund för att undvika att fartyget sjunker. Offervik kan vara ett alternativ till en vanlig hamn. En offervik kan också vara en vik där olja kan länsas in för att på så sätt förhindra att den når mer värdefull natur eller mer svårsanerade miljöer.

Viken bör därför ha en geografisk utformning som lämpar sig för grundstötning och avspärning. Några känsliga naturvärden bör inte finnas i området och om möjligt bör infrastrukturen till viken vara god.

Förslag på lämplig offervik inom kommunens geografiska område kan ges här.

Liksom för nödhamnar för bedömningen av lämplig offervik vara flexibel med avseende på oljeutsläppets omfattning och andra yttre omständigheter.

4.6 Ekonomi

Ett oljeutsläpp är en väldigt kostsam händelse för samtliga berörda parter. Kostnader för räddningstjänst och sanering är faktiska, mätbara kostnader som är relativt enkla att dokumentera. Betydligt svårare är att beräkna de socioekonomiska kostnaderna med konsekvenser på diffusa värden som skador på natur, minskad turism och effekter på näringslivet som också ska ingå i den totala kostnaden för oljeutsläppet. Kostnader för socioekonomiska kostnader ersätts ej av staten.

4.6.1 Ersättning

Vid en oljeutsläpp till havs på statligt eller internationellt vatten har kommunen rätt till ersättning för sina kostnader i samband med oljeskyddsinsatsen på land. Kostnaderna regleras i 7 kap. 2§ i Lag (2003:778) om skydd mot olyckor. Dessa kostnader inkluderar både kostnader för räddningstjänst och sanering. Det allmänna rådet (SRV FS 2004:11) beskriver tydligt vad som gäller när en kommun söker ersättning av staten för sina kostnader i samband med insatsen. Där framgår även vilken dokumentation som staten vill få in från kommunen.

Kostnader för bekämpning och sanering efter stora oljeutsläpp till havs ska bekostas av orsakande fartygs egen försäkring. I de fall denna inte täcker kostnaderna kan medel fås från en internationell fond (IOPC ⁽¹⁰⁾) för skador efter oljeutsläpp från tankfartyg. För att få ersättning från fonden, måste fartyget vara känt. Oljan som har kommit ut i havet måste vara s.k. beständig olja. Det gäller för eldningsolja eller råolja, Är det bunkerolja (fartygets drivmedel) som har kommit ut i havet så ersätts det inte från fonden.

MSB är den myndighet som reglerar kostnaderna till kommunerna efter ett oljeutsläpp. För att underlätta ansökan om ersättning bör ansökan göras enligt rutinerna i programmet ORÅDD. Programmet installeras när en oljeolycka har skett och instruktioner finns på MSB:s hemsida ⁽³⁾. Där finns även mer information om

ersättningsregler mm. MSB kan på begäran bistå med handledning. I programmet redovisas kostnader för arbetstid, materiel, transporter och övriga kostnader. Se även dokumentation av oljeskyddsinsats, avsnitt 4.7.

4.6.2 Upphandling

När en saneringsinsats skall genomföras gäller Lag (1992:1528) om offentlig upphandling för kommun och räddningstjänst. Utrymme finns dock för undantag och genomförande av så kallade direktupphandlingar. Direktupphandling får endast användas om upphandlingens värde är lågt eller om det finns synnerliga skäl.

Därför rekommenderas att kommunens ekonomiavdelning/upphandlingsenhet kontaktas för expertis gällande upphandling. Kontrollera att det finns avtal för tjänster som kan behövas vid en oljeskyddsinsats, t.ex. mellanlagring av farligt avfall.

4.7 Dokumentation

Allt som sker i samband med ett oljeutsläpp ska noga dokumenteras i text och bild för att det efteråt ska gå att ta del av beslutsunderlag, ansvarsfördelning och underlag för kostnadsberäkning.

Ansvarig för att dokumentationen genomförs är räddningsledaren respektive saneringsledaren. Det är av största vikt att dokumentationen säkerställs vid övergång mellan räddningstjänstskedet och saneringsskedet. Bilddokumentationen kan göras av lämplig personal på kommun eller räddningstjänst alternativt köps tjänsten in från privat företag.

På MSB:s hemsida ⁽³⁾ finns dagboksblad för dokumentation och instruktioner för programmet ORÄDD som bör används vid begäran om ersättning av MSB.

4.7.1 Före insats

Kusten bör dokumenteras även före oljan når land för att i efterhand ha underlagsmaterial vid ersättningsfrågor. Foto- och videodokumentation av kusten, nedfarter och tillfartsvägar bör genomföras.

Ett bra dataunderlag i miljöatlas ⁽⁵⁾ är till stor hjälp vid en oljeskyddsinsats. Detta bör samordnas med Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och andra berörda förvaltningar inom kommunen samt länsstyrelsen. Länsstyrelsen har förvaltningsansvar för Miljöatlas. (Lsty Västra Götaland).

4.7.2 Under insats

Den mest omfattande dokumentationen görs under insatsen. Samla in foto och video på saneringsmetoder, skador och händelseförlopp. Kustbevakningen ansvarar för att ta oljeprover på utsläppet. Kustbevakningen kan även göra mängdberäkning av utsläppet och utföra foto- och filmdokumentation från deras flygplan.

4.7.3 Efter insats

När saneringsskedet är över är det nödvändigt att göra en sista dokumentation om effekterna av oljeutsläppet och saneringen. Foto och video kan användas för en jämförelse av kusten innan oljan nådde land. Tillfartsvägar och tidigare skyddade områden kan ha belastats hårt under saneringen och en tydlig dokumentation underlättar för att få ersättning.

4.7.4 Utvärdering av oljeskyddsinsats

Oljeskyddsinsatsen bör utvärderas före avslut. Varje funktion i organisationen bör utvärdera sitt arbete utifrån händelseförloppet med avseende på ledning, skadeploatsorganisation, samverkan, saneringen (metod, beslut, miljöeffekter), logistik, stabstjänst, administration (resor, boende, transporter, kost, arbetsplanering), ansvarsfördelning, information (intern och extern), oljeskador på natur och djurliv samt sjukvård.

I pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾ finns MSB:s uppföljningsmanual efter oljesanering. På MSB:s hemsida ⁽³⁾ finns exemplet på miljöuppföljningar från saneringsinsatser vid tidigare oljeutsläpp t.ex. från Fu Shan Hai-olyckan 2003.

4.8 Information

Vid en krissituation kommer allmänheten, massmedia, medarbetare, myndigheter och organisationer att ställa stora krav på information. Ett oljeutsläpp är av stort medialt intresse på både lokal, nationell och internationell nivå och en väl fungerande informationshantering är nödvändig för ett effektivt arbete. Om kommunen har en informationsavdelning bör dessa involveras i insatsarbetet så snart som möjligt.

Här kan med fördel kommunspezifika uppgifter om organisationen kring information i en krissituation beskrivas.

Är det en olycka som drabbar flera kommuner kan länsstyrelsen eller annan central myndighet med fördel gå in och samordna informationsinsatserna. Vid ett stor oljeutsläpp är den internationella bevakningen omfattande där presskonferenser och studiebesök ofta förfrågas.

4.9 Miljö

Syftet med en saneringsinsats är att minska skadeverkningar på djur och natur vid ett oljeutsläpp. Stöd och kunskap kan erhållas från t.ex. kommunens miljö- och hälsoskyddsförvaltning, länsstyrelsen, Havs- och Vattenmyndigheten oljejour eller från andra myndigheter och organisationer.

Tidiga analyser av olja och oljerelaterade ämnen i vatten, sediment och/eller vattenlevande organismer kan vara relevant för de områden där ett oljepåslag förväntas nå land om sådana uppgifter inte redan finns.

Om inte uppgifter om koncentrationer av oljerelaterade ämnen (t.ex. PAH:er och metaller) redan finns för ett aktuellt område där oljan förväntas nå land, kan det vara av vikt att inhämta sådan kunskap. Resultaten kan då fungera som referensvärden vid en uppföljning av miljöeffekter och till underlag för riskbedömning i samband med saneringsarbetet. Kustbevakningen kan bistå med provtagningsmaterial och Havs- och Vattenmyndigheten oljejour kan bistå med information om provtagningsmetodik och lämpliga analysparametrar.

4.9.1 Natur

Vid ett oljeutsläpp är målsättningen att försöka hindra/begränsa skador på miljön. I en situation där oljeutsläppet riskerar att drabba en längre del av en kuststräcka måste alltid prioriteringar göras om var insatser ska sättas in i första hand. För att prioriteringarna ska kunna göras utan förseningar är det viktigt att berörda parter är överens om utgångspunkterna för prioriteringarna och har kännedom om särskilt skyddsvärda objekt.

Omfattningen av de skador som ett oljeutsläpp orsakar beror på flera olika faktorer som, mängd och typ av olja, årstid, vattentemperatur, drabbade områdets geografiska läge, bottenförhållanden och exponering för vågor (exempelvis är skyddade vikar och grundområden ofta mer känsliga för oljeskador än områden som är mer utsatta för vind och vågor).

Länsstyrelsens miljöatlas ⁽⁵⁾ ska utgöra ett underlag för bedömning och prioritering av känsliga områden vid olika tidpunkter under året. Eftersom naturmiljön beskrivs innan ett oljeutsläpp kan informationen också vara till nytta vid dokumenteringen av olycksnyckelsinsatsen.

Miljöatlasen finns digitalt och finns tillgänglig på webbplatsen för Länsstyrelsernas GIS-tjänster ⁽⁵⁾.

4.9.2 Utgångspunkter för prioriteringar

Vid ett oljeutsläpp är det kommunala räddningsledaren/saneringsledaren som i samråd med berörda parter fastställer prioriteringarna för skadeinventering, bekämpning och sanering. När prioriteringarna fastställs ska hänsyn tas till följande faktorer:

- Skadegrad
- Risker för bestående skador
- Förekomst av särskilt skyddsvärda objekt inom drabbade områden
- Drabbade områdets geografiska läge, bottenförhållanden och vågexponering
- Risker för störningar på djur- och fågelliv

4.9.3 Djur

Ett oljeutsläpp till havs får oftast stora konsekvenser på fågel- och vilt. Skadorna orsakas framförallt genom nedsmutsning eller kvävning och förgiftning. Räddningstjänsten bör ha en strategi för hur frågan om oljeskadad fågel- och vilt ska hanteras. Länsstyrelsen och Hav- och Vattenmyndighetens oljejour kan bistå med råd och stöd. Även ideella organisationer som Katastrofhjälp för fåglar och vilt (KFV) och Svenska blå stjärnan är resurser som kan bistå med rådgivning. Men deras huvudsakliga uppgift är att fånga och rehabilitera oljeskadad fågel då de har erforderlig utbildning för detta. The Helsinki Commission (HELCOM ⁽¹¹⁾) rekommenderar att det ska finnas utrymme för att tvätta oljeskadade fåglar inom skadeplatsområdet. HELCOM har som intention att utrymme ges för omhändertagande av oljeskadade djur i den kommunala oljeskyddsberedskapen.

Staten ger i dagsläget ingen ersättning till kommunerna för kostnader som uppstått i samband med rehabilitering av fåglar. Enskilda organisationer kan dock under vissa förutsättningar söka ersättning från skadevållaren eller hos internationella oljeskadefonden (IOPC ⁽¹⁰⁾).

De djur som inte bedöms kunna återföras till ett liv i frihet eller som inte går att fånga ska humanitärt avlivas. Vid behov av skydds jakt bör samverkan ske mellan kommunen, polis och skydds jägare. Döda djur klassas som riskavfall och bör lagras i containrar för vidare transport till godkänt behandlingsställe.

4.10 Juridik

I tabell 1 beskrivs kortfattat den lagstiftning som rör oljeutsläpp till havs och annan nära relaterad lagstiftning. Ytterligare information gällande lagar och förordningar

återfinns i boken "Oljan är lös" ⁽¹²⁾ i den reviderade versionen av "Kap 4 – Juridiska grunder" som återfinns på MSB:s hemsida ⁽³⁾.

Tabell 1. Lagstiftning som bör beaktas i samband med oljeskyddsolyckor.

Nationella lagar som berör oljeskyddsfrågor (direkt eller indirekt)	
Lag (2003:778) om skydd mot olyckor	<p>Lagen reglerar bland annat:</p> <p>Kommunens handlingsprogram för räddningstjänstverksamhet skall ange risker, mål och förmåga, inklusive resurser för räddningstjänstinsatsen</p> <p>Räddningstjänstverksamhetens handlingsprogram</p> <p>Räddningsledarens ansvar och befogenheter</p> <p>Länsstyrelsen ska utse räddningsledare då flera kommuner är drabbade, om inte räddningsledarna från de berörda kommunerna själva har bestämt det</p> <p>Tjänsteplikt och ingrepp i annans rätt, vilket gäller endast under rådande räddningstjänst</p> <p>Grundläggande bestämmelser för ersättning av kommunernas kostnader i samband med oljeskyddsinsatser.</p>
Förordning (2003:789) om skydd mot olyckor	Denna förordning innehåller föreskrifter som ansluter till vad som föreskrivs i lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.
Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap	<p>Lagen reglerar bland annat:</p> <p>Kommunens plan för</p>

	<p>hantering av extra ordinära händelser och kommunens krisledningsnämnd</p> <p>Krisledningsnämnden får om det anses nödvändigt besluta att överta hela eller delar av verksamhetsområden från övriga nämnder i kommunen</p> <p>Rätt till skälig ersättning av den andra kommunen för bistånd vid extraordinära händelser.</p>
Miljöbalk (1998:808)	<p>Lagen reglerar bland annat:</p> <p>Avfallsförordningen (2001:1063) innehåller bl.a. bestämmelser om tillståndsplikt för transport av farligt avfall. I oljeskyddssammanhang kan noteras att oljeavfall är farligt avfall</p> <p>Användandet av oljebekämpningsmedel för dispergering av olja till havs eller för strandrening (ska vara godkända av Havs- och Vattenmyndigheten och används aldrig i praktiken i Sverige)</p> <p>En rad frågor angående skydd av naturmiljön, såsom: Strandskyddsbestämmelser, beslut och bestämmelser om nationalparker, Naturreservat, naturvårdsområden och lokalt skyddsvärda naturföreteelser, s.k. naturminnen</p> <p>Miljöbalken omfattar även skyddsformer för</p>

	<p>djurlivet och exempelvis är fågelskydds- och sälskyddsområden av stor betydelse i oljeskyddssammanhang</p> <p>Enligt 7 kap. länsstyrelsen eller kommunen besluta om skyddsområde för vattentäkt.</p>
Lag (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg (vattenföroreningslagen) och förordning (1980:789) om åtgärder mot förorening från fartyg	
Sjölagen (1994:1009)	10 kap Om ansvar för oljeskada
<p>Lagen (2005:253) om ersättning från de internationella oljeskadefonderna.</p> <p>The International Oil Pollution Compensation funds (IOPC), 2003 års kompletterande fondprotokoll</p>	<p>Lagen reglerar bland annat:</p> <p>Fondlagen eller lagen om ersättning från den internationella oljeskadefonden syftar till att täcka de kostnader för oljeskador som inte täcks av fartygets ägare enligt 10 kap. sjölagen. Avgifter till fonden, the International Oil Pollution Compensation funds (IOPC), betalas av oljeimporterande stater och Sverige bidrar med knappt 2 % av fondmedlen. Ersättningsbeloppet är begränsat. Den maximala nivån är ca 7,7 miljarder kronor.</p>
Internationella regelverk om oljeskadeskydd:	
IMO. (International Maritime Organization) Den viktigaste organisationen för internationellt samarbete för sjösäkerhet.	www.imo.org
Marpol 73/78. En konvention rörande förhindrande av förorening från fartyg.	www.imo.org/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx
HELCOM Respons. (Helsingforskonventionen) samarbete inom oljeskadeskydd runt Östersjön.	www.helcom.fi
Köpenhamnsavtalet. Samarbete mellan de Nordiska länderna om åtgärder mot olje- och	www.copenhagenagreement.org

kemikalieutsläpp till sjöss.	
IOPC. (International Oil Pollution Compensation Funds) Internationell fond för kompensation för oljeskada, fondkonventionen.	www.iopcfund.org

5 Åtgärdsplan (*Kommunspezifisk del*)

Åtgärdsplanen beskriver de operativa insatserna vid en oljeskyddsolycka till havs och avser att vara en vägledning som är kommunspezifisk.

Nedanstående uppgifter måste därför anpassas efter kommunens egen organisation och dess funktioner, resurser osv. Viktiga partier som ska rättas till eller där text bör infogas är skrivna i fetstil men även övrig text ska ses över och anpassas.

Det är viktigt de personer som ingår i organisationen medverkar i arbetet att ta fram oljeskyddsplanen. En väl förankrad plan är en förutsättning för att oljeskyddsinsatsen ska bli framgångsrik.

5.1 Inledande åtgärder

De första timmarna efter ett oljeutsläpp till havs är avgörande för att begränsa skadorna på kusten. En kort och enkel plan för de inledande åtgärderna är därför önskvärd för att snabbt komma igång med arbetet och aktivera oljeskyddsarbetet. Nedan presenteras ett förslag på de första initiala åtgärderna och vilken funktion som är ansvarig (tabell 2). Tabellen är hämtad från Oljeskyddsplan för Karlskrona kommun ⁽¹³⁾ med vissa modifieringar.

Tabell 2. Initiala åtgärder vid en oljeolycka till havs.

Prio	Åtgärd	Ansvarig
1	Larm kommer till räddningstjänstens räddningschef i beredskap ² från Kustbevakningen, SOS-Alarm eller JRCC, Joint Rescue Co-ordination Centre.	Räddningschef i beredskap
2	Räddningschefen kontaktar Kustbevakningen för rapport om utsläppets omfattning.	Räddningschef i beredskap
3	Räddningschefen kontaktar ordförande i kommunens krisledningsgrupp, eller annan funktion (kommunchefen).	Räddningschef i beredskap

² Karlskrona kommun har brandingenjörer som "räddningschef i beredskap". Organisationen och benämningen på den jourhavande personen kan skilja sig åt mellan olika kommuner.

4	Kommunchefen sammankallar krisledningsgruppen. Om samlingslokal beslutas om i förväg bör namnet stå inskrivet här.	Kommunchef
5	Kommunchefen kontaktar ordförande i kommunens krisledningsnämnd som beslutar om Krisledningsnämnden ska tillträda. Om samlingslokal beslutas om i förväg bör namnet stå inskrivet här.	Kommunchef
6	Krisledningen och räddningstjänsten bedömer behov av resurser till räddningstjänstskedet. Begär fler oljeskyddsförråd vid behov.	Kommunchef och räddningsledare
7	Ansvariga från respektive resursgrupp under rättas och aktiveras av representanter från krisledningsgruppen efter samråd med räddningsledaren.	Krisledningsgruppen
8	Länsstyrelsen, närliggande räddningstjänster och Naturvårdsverkets oljejour m.fl. kontaktas vid behov.	
9	Kontinuerliga oljedriftsprognoser inhämtas från Kustbevakningen.	Vakthavande befäl

5.2 Organisation

Organisationsplanens syfte är att fördela ut övergripande ansvar för att effektivt leda och genomföra oljeinsatsen. Organisationen ska vara samordnad och flexibelt kunna följa olyckan i dess behov av insats så att det i varje skede är ett optimalt användande av insatta resurser. Ansvaret för respektive funktionsenhet tilldelas den förvaltning som bedöms vara lämpligast för uppgiften alternativt hyrs entreprenörer in.

I bilaga 1 visas en schematisk bild över hur en kommuns organisationsplan kan se ut. Generellt är det svårt att ge exempel på en kommunal organisation, eftersom dessa kan se olika ut i respektive kommun.

Principen för organisationsplanen är densamma för alla kommuner men fördelningen av ansvaret inom saneringsfasen är individuell för varje enskild kommun. Texten nedan är ett förslag på en kommuns organisation i räddningstjänst- och saneringsfasen vid ett oljeutsläpp till havs. En schematisk bild över förslag på organisationsplan finns bifogad i bilaga 1.

5.2.1 Krisledningsnämnd

Krisledningsnämnden är en politiskt sammansatt nämnd och leds av kommunstyrelsens ordförande. Nämnden träder endast i funktion vid händelse av att en extraordinär händelse inträffar enligt Lag (2006:544) om kommuner och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fred och under höjd beredskap. Ett

stort oljeutsläpp till havs kan bedömas som en extraordinär händelse av kommunen men det behöver inte alltid vara så.

5.2.2 Krisledningsgrupp

Krisledningsgruppen tillsätts vid extraordinära händelser. Gruppen får beslutsrätt om åtgärder som faller under kommunens ansvars- och verksamhetsområde.

Här bör nämnas exempel på bemyndiganden. Det kan t.ex. innebära att gruppen utser saneringsledare och/eller har ansvar för att prioritera skyddsvärda områden.

5.2.3 Operativ ledning – kommunal räddningstjänst

Under räddningstjänstskedet består den operativa ledningen av räddningstjänsten. Arbetet leds av en utsedd räddningsledare. Räddningsledarens huvudsakliga uppgift är att organisera och leda insatsen i samverkan med andra aktörer. Räddningsledare skall även göra en prioritering av skyddsvärda områden. Räddningsledaren avgör, när räddningstjänsten ska upphöra och saneringen påbörjas. Räddningstjänstinsatsens avslut ska redovisas skriftligt av räddningsledaren.

Räddningsledaren har en funktion att leda arbetet inom kommunens geografiska ansvarsområde, utifrån räddningschefens direktiv och tilldela resurser i linje med regionala prioriteringar. Skadeplatschefen kan vara en person från räddningstjänsten eller annan kommunal förvaltning med erforderlig kompetens.

Räddningstjänstens personal indelas förslagsvis i grupper som arbetar inom geografiskt begränsade sektorer. Räddningsledaren samordnar sektorernas arbete.

Till räddningstjänstens förfogande bör olika funktioner finnas att tillgå t.ex. inom ledning, administration, samverkan och resurser. Även någon som hanterar intern och extern information behöver knytas till den operativa ledningen.

5.2.4 Operativ ledning - sanering

Den operativa ledningen för sanering ser i stort sätt ut som den för räddningstjänsten. Kompetens inom miljö och saneringsteknik (exempelvis någon från de regionala oljeskyddsförråden och/eller Naturvårdsverkets oljejour) bör finnas med i den operativa ledningen för att kunna genomföra en skadeinventering i strandzonen med hjälp av saneringsmanualen, kunna tillämpa olika metoder för strandsanering och veta hur man praktiskt använder utrustningen samt vilka upptagningsmetoder som kan användas vid en insats.

Till sitt förfogande har saneringsledaren saneringsgrupper som leds av ett antal skadeplatschefer samt resurser i form av mottagning, lagring och behandling av avfall, transporter, materiel, personal, mat och logi.

5.2.5 Saneringsledare

När räddningstjänstinsatsen övergår till saneringsskede övergår också ansvaret från räddningstjänst till annan kommunal verksamhet. Räddningsledaren ersätts av en saneringsledare som ansvarar för genomförandet av saneringen. **Personen, som bör ha kompetens inom oljeskadeskyddet, utses av krisledningsgruppen.**

I detta exempel så är saneringsledaren inte utsedd i förväg utan utses av krisledningsgruppen vid olyckstillfället. Fördelen med detta är att organisationen blir anpassningsbar efter omständigheterna vid tidpunkten för händelsen.

Om krisledningen anser det lämpligt finns möjligheten att räddningsledaren från räddningstjänsten tar över rollen som saneringsledare. Det går även att anlita extern saneringsledare.

Saneringsledarens huvudsakliga uppgift blir att organisera och leda insatsen i samverkan med andra aktörer. **Till sitt förfogande har saneringsledaren tre enheter; operativ ledning sanering, ekonomienheten och informationsenheten.** Saneringsledaren samverkar också med Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och övriga resurser, se avsnitt 4.2.

Saneringsledaren ska i samråd med räddningsledaren (vid överlämningskedet när räddningsarbetet pågår) och miljö- och hälsoskyddsförvaltningen informera sig om skadeläge och omfattning, i samråd med dessa bedöma risker för människor och miljö samt att vidta sådana åtgärder, att riskerna kan begränsas eller helt avvärjas.

En saneringsledare utses, som har hand om de operativa insatserna, dvs. samordnar de olika enheternas insatser vid saneringen.

Vid större olyckor bör även berörda grannkommuner samt centrala och regionala myndigheter kontaktas för information, rådfrågning och samråd.

5.2.6 Saneringsgrupper

Saneringsgruppen är den operativa organisation som sköter saneringsarbetet. För att saneringsarbetet ska bli så effektivt som möjligt kan det vara lämpligt att dela in personalresursen i mindre grupper som svarar för saneringen inom geografiskt avgränsade områden. Saneringsgrupperna leds av ett antal skadeplatschefer. Skadeplatschefens funktion blir att leda arbetet inom kommunens geografiska ansvarsområde utifrån saneringsledarens direktiv, tilldelade resurser och i linje med regionala prioriteringar.

Den personal som kan bli aktuell att använda i saneringsarbetet kan vara militär personal, frivilliga eller annan kommunal personal. För att använda militär personal utan kostnad ska händelsen betraktas som räddningstjänst, i annat fall medför det en kostnad som senare kan sökas ersättning hos staten (MSB).

5.3 Resurser

Avfallshantering

Resurser angående mottagning, lagring och behandling av avfall.

Att ta emot, lagra och behandla avfall vid en stort oljeutsläpp är ett omfattande jobb och hjälp från fler förvaltningar och entreprenörer kommer sannolikt att krävas.

Kommunens strategi och tillgång till resurser gällande avfallsproblematiken bör omtalas här. Ansvariga inom kommunen samt de företag som kan omhänderta avfall och som kommunen har avtal med bör nämnas.

Länsstyrelsen har uppgifter vilka kommuner som har tillstånd för mellanlagring eller hantering av farligt avfall.

Transporter

Kommunens strategi och tillgång till resurser gällande transporter vid en oljeskyddsinsats bör infogas här. Ansvariga inom kommunen samt de företag som har avtal med kommunen bör tas upp.

Vid en saneringsinsats kan olika typer av transporter vara aktuella. Det kan handla om att t.ex. skjutsa personal eller mat ut till skadeplatser till att frakta farligt avfall till lämpliga mottagare.

Personal

En stor saneringsinsats kräver ett stort antal personer som kan hjälpa till. Förutom personal inom kommunen, vilket beskrivs i avsnitt 4.2, finns andra aktörer som kan bistå vid ett oljeutsläpp, t.ex. Försvarmakten och frivilliga.

Kommunens resurser med avseende på personaltillgång samt övriga personalresurser bör nämnas här.

MSB:s oljeskyddsförråd kan bistå med personal som kan utbilda inom oljeskadestyddet och har kunskap om saneringsmetoder och förrådets utrustning.

Materiel

Här bör en sammanfattning av kommunens resurser av materiel infogas. En mer detaljerad resursförteckning kan bifogas som bilaga.

Saneringsmaterial i form av länsor, skimmer, båtar, skyddsutrustning etc. kan stödjas från MSB:s oljeskyddsförråd. **Det närmaste oljeskyddsförrådet för den enskilda kommunen bör nämnas.** Förteckning över oljeskyddsförrådets materielresurser finns i pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾.

Visst materiel har en kort livslängd och om dessa artiklar är lätta att köpa in kan kommunen överväga att skaffa in dessa efter olyckstillbudet. Det är då lämpligt att räddningsledare/ saneringsledare i samråd med krisledningen avgör behovet av utrustning och ansvarar för att det blir inköpt.

Mat och logi

Kommunens strategi för att utspisa ett stort antal personer, bland annat personal i fält, bör nämnas här. Liksom möjligheten för kommunen att erbjuda logi.

5.3.1 Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen ansvarar för den lokala tillsynen gällande miljö- och hälsoskyddsfrågor i kommunen. Det praktiska tillsynsarbetet utförs av miljö- och hälsoskyddsförvaltningens inspektörer inom områdena miljöskydd, hälsoskydd, livsmedel, kemikalier, renhållning/avfall med mera.

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen bör kunna bistå med rådgivning avseende oljans miljöpåverkan, vilka miljökonsekvenserna förväntas bli beroende på oljetyp, var utsläppet sker och när på året olyckan sker. Naturvårdsverkets oljejour bistår med stöd i dessa frågor. De ska också bistå med kunskap om prioriteringar vid kust med avseende på skyddsvärd natur och hur hantering av oljeskadade djur ska ske.

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen har här en samordnande roll att inhämta lokal expertis från t.ex. den lokala naturskyddsföreningen, ornitologföreningen etc. Förvaltningen har ett stort ansvar och är delaktiga under hela saneringsprocessen. Som hjälpmedel för prioritering av kust finns länsstyrelsens miljöatlas ⁽⁵⁾.

Här bör nämnas vem som beslutar var sanering ska ske, vilka områden som ska prioriteras samt när saneringen kan avslutas.

5.3.2 Informationsenhet

Informationsenheten ansvarar för informationsfrågorna inom kommunen och bör kontaktas i ett tidigt skede. Informationsenheten ansvarar för att sammanställa och kommunicera information, både internt och externt. Funktionen ska skapa och kommunicera information till massmedia, insatspersonal och övriga aktörer samt att säkerhetsställa att kommunikationen fungerar i organisationens alla led.

I vissa kommuner kan det finnas en speciell kommunikationsgrupp vid en krissituation. Verksamheten bör då beskrivas här.

Om flera kommuner är berörda kan det länsspecifika krisinformatörsnätverket (ibland benämnt USAM eller D-sam) sammankallas för samverkan av information.

5.3.3 Administrationsenhet

Administrationsenheten sköter dokumentation, lägesuppföljning, ekonomi och personaladministration.

Administrationen ansvarar för all ekonomi och kostnadsanalys under hela insatsen och ska skapa förutsättningar för ekonomisk redovisning samt ska utföra ekonomisk uppföljning av insats.

För att enkelt och effektivt sammanställa räddningstjänst- och saneringskostnader bör enheten skaffa sig tillgång till och utbildning av MSB:s dokumentationsprogram ORÄDD. När kommunen efter insatsen ska söka ersättning av staten underlättas arbetet avsevärt om ORÄDD använts. Mer information finns på MSB:s hemsida ⁽³⁾.

5.3.4 Övriga förvaltningar inom kommunen

Beroende på kommunens organisation kan andra förvaltningar ha viktiga roller i ett operativt saneringsarbete. Till exempel kan statsbyggnadskontoret eller den tekniska förvaltningen vara den enhet som tillgång till personalresurser, transporter eller vara ansvariga för strandområden. Dessa förvaltningar och dess resurser kan i så fall nämnas ett eget kapitel.

5.3.5 Övriga resurser

Här kan övriga resurser som kan tänkas ingå i oljeskyddsinsatsen nämnas t.ex. Kustbevakningen, MSB, Länsstyrelsen, kommunala bolag, frivilliga m.fl.

Se även avsnitt 4.2 Aktörer.

6 **Checklistor**

I pärmen "Kommunalt oljeskydd" ⁽²⁾ finns det exempel på checklistor som kan användas vid en oljeskyddsinsats. Det kan även finnas i andra fastställda oljeskyddsplaner som kan användas som inspiration.

7 **Utbildning och övningar**

Här kan kommunen med fördel lägga in uppgifter om utbildningar som bör genomföras och information om några övningar inom oljeskyddsberedskapen är planerade. Det kan också ingå uppgifter om vem som är ansvarig för aktiviteterna.

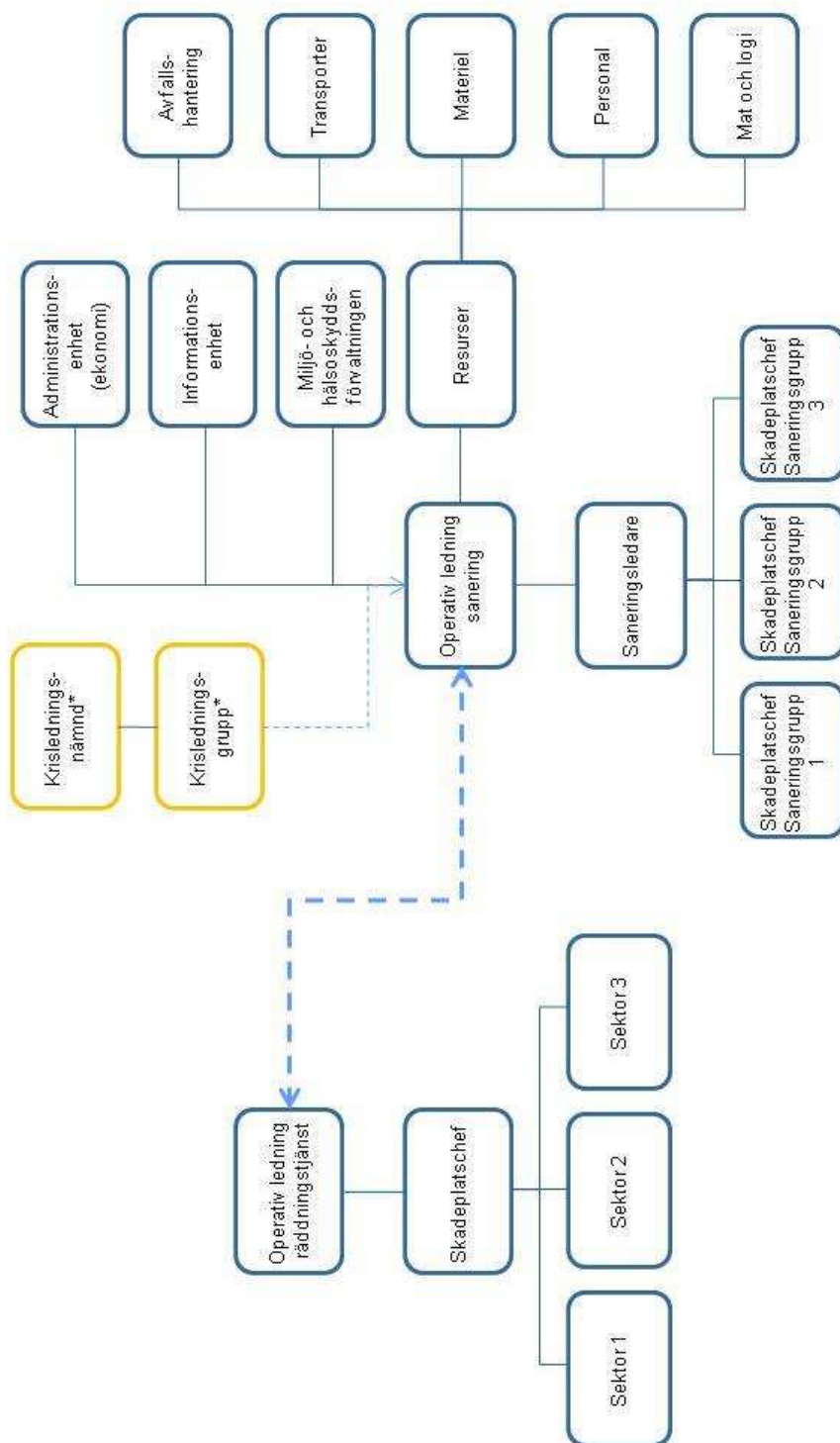
8 Referenslista och länkar till aktuella hemsidor

Alla referenser angivna nedan finns tillgängliga på MSB:s hemsida ⁽²⁾.

- 1) Räddningsverket, 2004. Oljeskadeskyddet utmed de svenska kusterna och i de stora insjöarna inför 2010.
- 2) Räddningsverket, 2006. Kommunens oljeskydd - Pärm med samlingsmaterial om oljeskyddsresurser, handböcker, referensmaterial m.m.
- 3) MSB. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, www.msb.se
- 4) Naturvårdsverket, www.naturvardsverket.se
- 5) Miljöatlas, <http://gis.lst.se/miljoatlas/>
- 6) IVL, 2007. Bedömningskriterier för hur "rent" är "rent" i ett hållbart samhälle? Olja och kemikalieutsläpp. Arkivnummer: 2023.
- 7) Räddningsverket, 2007. Arbetsmiljö i samband med saneringsinsats efter oljeutsläpp på stränder.
- 8) Räddningsverket, 2008. Hantering av oljeavfall i samband med oljeolyckor till havs och de stora insjöarna.
- 9) IOPC, International Oil Pollution Compensation Funds, <http://www.iopcfund.org/>
- 10) HELCOM, www.helcom.fi
- 11) Räddningsverket, 1997. Oljan är lös.
- 12) Oljeskyddsplan för Karlskrona kommun (2007)

Bilaga 1. Förslag på organisationsplan

SANERINGSFASEN

*Krisledningsnämnden och krisledningsgruppen tillsätts endast vid extraordinära händelser

Bilaga 2. Resursförteckning

Nedan finns en förteckning över resurser som kan behövas vid en oljeskyddsinsats där kommunen kan utse en ansvarig person. Förteckningen kan behöva uppdateras oftare än oljeskyddsplanen som helhet. Resurserna behandlar personal, materiel, avfallshantering, transporter, mat och logi samt övriga resurser.

Eventuellt kan en kolumn med rubriken antal (personer, artiklar) infogas tabellen.

Förteckningen över resursbehovet ska ses som ett inledande förslag och är inte fullständig. Varje enskild kommun bör gå igenom sitt resursbehov och komplettera med det som krävs. MSB:s oljeskyddsförråd kan bistå med vissa resurser vilket kan läsas om i avsnitt 4.2 i denna manual.

Funktion	Ansvarig
Central krisledning/ operativ ledning	
Ledningspersonal	
Information (intern och extern)	
Lokaler, loggföring, IT	
Administration, Dokumentation, Ekonomi	
Experter och resurser	
Samverkande myndigheter och organisationer	
Omhändertagande av fågel och vilt	
Instruktörer/utbildare	
Skadeinventering	
Skadeuppföljning	
Saneringspersonal	
Sjukvårdspersonal	
Dykare för provtagning	

Funktion	Ansvarig
Material, sanering på stranden	
Fordon	
Terrängfordon	
Spolbilar	
Sugbilar	
Båtar för strandnära sanering	
Grävlastare	
Hjullastare	
Räddningstjänst/Saneringsutrustning	
Strandrensningmaskiner	
Skimmer	
Länsor	
Stranskyddsddukar	
Hinkar	
Spadar	
Containers	
Plastsäckar	
Skyddsutrustning	
Stövlar	
Andningsskydd	
Handskar	
Skyddskläder	
Övrigt	
Förrådscontainers	
Kamera/videokamera	
Mottagning, lagring och behandling av avfall	
Mellanlagringsplatser	
Avfallsmottagare	
Transporter	
Transporter och logistik (ej avfall)	

Funktion	Ansvarig
Transporter och logistik (avfall)	
Containertransporter	
Bilar, kranar	
Personaltransporter	
Sambandsutrustning	
Mat, hygien och logi	
Mat och dryck	
Toaletter	
Övrigt	
Sjukvårdsmaterial	
El-aggregat	
Portabel belysning	

Digital resurs	Ändamål	Tillgång
SMHI/DMI	Spridningsprognoser	
Miljöatlas	Kartunderlag, prioritering, information	
Kemdatabaser	Info om oljan	
WIS	Dokumentation, information, samverkan	
LUPP	Dokumentation	
Stadens hemsida	Extern information	